

Būtu grūti atrast Latvijā kādu cilvēku, kurš nezinātu, kāda izskatās egļe vai priede. Daudz ir tādu, kas pazīst egļu un priežu šķirnes, kadiķus, īves, tūjas, lapegles un pacipreses, taču tikai nedaudziem ir pazīstami tādi skuju koki, kā duglāzijas, hemlokegles un patūjas. Šie reti un interesantie skuju koki ieceļojuši Latvijā no citiem kontinentiem, taču adaptējušies vietējiem apstākļiem ļoti labi.

Latvijas rietumos tiek audzēti arī vēl retāki un mazpazīstamāki skuju koki, tādi kā metasekvojas (*Metasequoia glyptostroboides*), sekvojdendroni jeb mamutkoki (*Sequoiadendron giganteum*), taksodiji (*Taxodium distichum*), neīstās lapegles (*Pseudolarix amabilis*), ciedri (*Cedrus atlantica*, *Cedrus libani*, *Cedrus deodara*), kalociedri jeb vīraka ciedri (*Calocedrus decurrens*), kriptomērijas (*Cryptomeria japonica*), podokarpi (*Podocarpus alpinus* u.c.), lietussarga priedes (*Sciadopitys verticillata*), kuningāmijas (*Cunningamia lanceolata*) un galvīves (*Cephalotaxus sinensis*, *C. harringtonia*). Tomēr šo augu izvēle galvenokārt ir botāniķu, kolekcionāru un citu entuziastu svētlaimes avots.

Visi minētie augi aug manā dārzā. Protams, nav viegli tos pieradināt, tomēr pēc dažu gadu pūlīņiem, tas ir iespējams. Varbūt Latvijā paliek siltāks? Iespējams. Bet varbūt mūsu interese kļūst nopietnāka, un mēs esam gatavi dažu dārzkopības sasniegumu vai brīnumu dēļ upurēt lielāku daļu brīvā laika. Varbūt esam noguruši no garām runām Vecrīgā, bet labāk sēžam zem fosilijās atrastas metasekvojas un domājam par dinosaurus laikiem, kad šie augi klāja lielu daļu no mūsu tagadējās Rietumu pasaules. Bet varbūt viss bija un ir citādi?

Protams, ir risks, ka no tādām zemēm nākošus augus var smagāk skart slimības, jo iekoptā skuju koku dārzā sastopas čiekuraiņi no pieciem kontinentiem. Tomēr jautāts, „vai Dievam varētu patikt, ka jūs te radāt un pavairojat jaunas šķirnes”, es atbildētu: „Ja Viņam tas nepatīktu, tad Viņš mums to neļautu.” „Kāpēc tad Dievs pats to neizveidoja?” Un te es saku: „Viņam droši vien bija tik daudz kas jādara, ka neatlika laika.” Katrā ziņā es sajūtu Radītāja atzinību, ja izdodas Latvijā ieaudzēt kādu svešzemju vai siltzemju skuju koku. Lai arī jums veicas, ja esat skuju koku mīlētājs!

Duglāzijas

Duglāzijas (*Pseudotsuga*) ir mūžzaļi skuju koki, kas savvaļā aug Kanādā, ASV, Meksikā, Japānā un Ķīnā. Pazīstamākā suga ir Menzīsa duglāzija (*P. Menziesii*), citas sugas dārzkopībā tiek izmantotas ļoti reti, piemēram, *P. japonica*, *P. Macrocarpa*, *P. wilsoniana*.

Nosaukumu augs ieguvis pēc ieviešanas Anglijā 1827. gadā no pazīstamā britu botāniķa Deivida Duglasa (*David Douglas*) vārda, kurš šo koku ir pētījis. Latvijā duglāzija ir pazīstama no 19. gadsimta beigām.

Duglāzijas vainags ir konisks, bet pumpuri ir smaili kā eglei, savukārt skuju šķērs griezumā ir plakanas kā balteglei. Neparasti veidoti ir apmēram 10 cm garie čiekuri: tiem ir trīsszobainas atliekušās zvīņas, kādu nav nevienam citam skuju kokam. Čiekuri ir nokareni, tāpat kā eglēm. Duglāzijas ir vienmājas augi.

Vecākais reģistrētais koks ir 930 gadus vecs un atrodas pie Elmalpaisas Nacionālā pieminekļa Ņūmeksikā ASV, tomēr šiem augiem nav raksturīga ilga dzīvotspēja, minētais eksemplārs traktējams drīzāk kā anomālija. Visu sugu duglāzijas ir lieli koki, vislielākie priežu dzimtas pārstāvji. Zināmi eksemplāri, kuru garums ir 100 m, bet diametrs 4,5 m, taču kultūrā tie reti pārsniedz 10 metru garumu. Lieliem kokiem mizas biezums sasniedz 30 centimetrus. Duglāzijas var paciest daļēju ēnu, taču labāk aug atklātā saulē, tās ir piemērotas pilsētu augšanas apstākļiem.

Duglāzijas koksne tiek uzskatīta par vērtīgu, jo ir ļoti cieta, to agrāk izmantoja dzelzceļu gulšņiem, durvju un logu izgatavošanai.

Duglāzijas izplatās ar sēklām, kuras ar spārniņu palīdzību aizlido līdz ar vēju. Duglāzijas aug dažādās augsnēs – smilšmāla, kaļķakmens augsnēs, arī akmeņainās vietās, vēlamais augsnes skābuma pH 5,0...6,5. Tās sastopamas savvaļā no jūras līmeņa līdz 3000 metru augstumam.

Menzīsa duglāzija

Savvaļā sastopama 600...2900 metru augstumā virs jūras līmeņa Ziemeļamerikā – no Britu Kolumbijas līdz Kalifornijai, uz austrumiem līdz Kaskādu kalniem Oregonā un Sjerra Nevadai ASV. Tas ir līdz 90 metru garš koks ar stumbra diametru līdz četriem metriem. Skujas saberžot, jūtams viegls ābolu aromāts. Duglāziju skujas ir 18...39 mm garas, gaiši zaļas. Čiekuri gareniski, cilindriski, 10 cm gari un 3...3,5 cm plati.

Latīņu nosaukumu augs ieguvis no skotu izcelsmes botāniķa Arčibalda Menzīsa (Archibald Menzies, 1754–1842), kurš 1791. gadā atrada un atveda no Vankūveras salas pirmos šī stāda paraugus uz Eiropu. Pašlaik zināmas apmēram simts kultūršķirnes. Zona (3b) 4 – 6 (7).

Šķirnes

‘**Agija**’ – daļēji nokarena un diezgan lēnaudzīga pundurforma ar zaļām skujām. Esmu to pats izveidojis un nosaucis par godu savai sievai – gleznotājai Agijai.

‘**Glauca Pendula**’ – izteikti nokarena forma ar zilām skujām. Izveidojis Saimons Luijs Frerē (Simon Louis Freres) Mecā Francijā.

‘**Skyline**’ – čūskveida šķirne ar reti izkārtotiem zariem un zilām skujām. Ļoti reta šķirne, izveidota ASV.

‘**Uwe’s Golden**’ – dzeltenskuju šķirne, lēnaudzīga un reti sastopama, izveidota Vācijā.

Hemlokegles

Hemlokegles (Tsuga) ir mūžzaļi skuju koki ar konisku vai neregulāru olveida vainagu. Savvaļā

tās ir sastopamas Ziemeļamerikā, Himalajos, Ķīnā un Japānā. Ziemeļu virzienā hemlokegles izplatās līdz Ontario Kanādā. To garums sasniedz 50 metrus un stumbra diametrs pusotru metru. Vecākie atrastie augi ir 800 gadus veci. No 1880. līdz 1930. gadam hemlokegles tika stipri izcirstas, jo no to mizas tika iegūts tanīns, kuru izmantoja zvērādu apstrādei.

Nosaukums cēlies no angļu vārda „Hemlock”, bet arī angļu valodā šis nosaukums ir ieviesies aiz pārpratuma: hemlokegles saberztu skuju smarža ir līdzīga indīga stāda *Conium maculatum* smaržai, kam angļu valodā ir nosaukums „Water hemlock”. Šī iemesla dēļ pirmās Apvienotajā Karalistē ievestās hemlokegles ieguva šādu nosaukumu, kaut gan tie ir divi pavisam atšķirīgi augi, bez tam hemlokegles nav indīgas.

Hemlokegles ir koki ar piramidālu vainagu, kas var būt pat deviņus metrus plats. Zaru forma ir horizontāla vai viegli eleganti nokarena. Jaunie dzinumi tievi, mataini, skuju mazas, 1...1,5 cm garas, plakanas, to krāsa virspusē ir tumši zaļa, bet apakšpusē – tumši zaļa ar divām baltām līnijām. Hemlokegles ir vienmājas augi. Sēklu čiekuri ir vienu divus centimetrus gari, tie veidojas lielos daudzumos un nogatavojas pirmajā gadā. Koki sāk ražot čiekurus un sēklas, sasniedzot 20...30 gadu vecumu. Sēklas izplatās ar vēju. Augi, kas ir vecāki par 450 gadiem, turpina producēt lielu daudzumu sēklu.

Hemlokeglēm ir sekla un plaši sazarota sakņu sistēma. Hemlokegles vislabāk aug vēsās un mitrās, bet labi drenētās augsnēs, tām nepatīk sausas un karstas vietas. Tāpat šiem augiem nepatīk vējainas vietas. Tās labi aug atklātā saulē vai daļējā noēnojumā, taču iztur arī relatīvi izteiktu ēnu. Vēlamais augsnes skābums ir ar pH 4,5...6,5.

Hemlokegles var apgriezt pavasarī. Šie augi nepacieš pilsētas gaisa piesārņojumu, kā arī sāls nokļūšanu augsnē sakņu tuvumā.

Kultūršķirnes pavairo galvenokārt ar potēšanu. Vairums šķirņu ir atvasinātas no Kanādas hemlokegles (*T. canadensis*), un to skaits sniedzas vairākos simtos.

Kanādas hemlokegle

Tā ir 25...30 metrus garš koks ar stumbra diametru viens divi metri. Savvaļā sastopama Ziemeļamerikā no Hadsona līča līdz Karolīnai un Alabamai. Koka skujas ir 10...18 mm garas, čiekuri olveida, strupi, 15...20 mm gari. Zona 3b – 7 (8).

Šķirnes

‘Gentsch White’ – apaļš kompakts punduris ar balti sudrabainiem jaunajiem dzinumiem, kas saglabā savu krāsu līdz rudenim.

‘Vermeulen’s Wintergold’ – gandrīz kolonnveida piramidāla forma ar dzeltenām skujām, kas īpaši košas aukstajā gadalaikā, taču labi saglabā dzelteno krāsu visu gadu.

‘Wintergold’ – ziemdzeltēna šķirne, samērā reti sastopama.

Melnā jeb Mertensa hemlokegle

Mertensa hemlokegle (*T. mertensiana*) ir 10...30 metrus garš koks, savvaļā sastopams kalnos un gar piekrasti Ziemeļamerikas rietumos no Aļaskas līdz Montanai, Aidaho un Kalifornijai. Suga nosaukta botānikas profesora F. C. Mertensa vārdā, kurš 19. gadsimtā strādājis Brēmenē.

Melnā hemlokegle ir viegli atšķirama no citām hemlokegļu sugām pēc zili zaļajām, gandrīz sudraba zilajām skujām, kas nav tik saplacinātas kā citām hemlokeglēm un novietotas radiāli ap stumbru. Sudrabaino krāsu piešķir neparasta īpašība, kas novērojama tikai šai sugai, – atvārsnīšu līnijas ir gan skujas apakšpusē, gan virspusē. Skujas ir 10...20 mm garas, čiekuri gareni, cilindriski, piecus astoņus centimetrus gari, jauni čiekuri ir purpurzilā krāsā. Zona: 5. Zināmas tikai dažas kultūršķirnes.

‘Glauca’ – lēnaudzīga šķirne ar īpaši uzkrītošām zilām skujām.

Patūjas

Patūjas (Thujopsis) ir mūžzaļi skuju koki ar piramidālu vainagu, tās var sasniegt 30 metru garumu, bet kultivācijā reti kad pārsniedz 12 metrus un drīzāk pat atgādina krūmu. Šo augu ir viegli ierobežot, saīsinot galotni vai uzmanīgi apgriežot.

Savvaļā sastopamas Ziemeļjapānā. Auga tautas nosaukums ir Japānas hiba. Patūjai ir ascendējoši zari, kas plešas čertu līdz sešu metru diametrā. To pirmo reizi aprakstījis Selsberijs (Salisbury) 1827. gadā, tomēr tagadējo nosaukumu augs ieguvis tikai 1844. gadā.

Patūjai ir unikālas skuju – plakanas, no virspuses tumši zaļas un spīdīgas, ar uzkrītoši baltu apakšpusi, četrus līdz sešus milimetrus garas. Čiekuri plati, olveida, 12...15 mm gari.

Lai labi augtu, patūjai vajag mitru un skābu augsni, jo tā ir cēlusies no stipru lietusgāžu rajoniem. Vēlamais augsnes skābums ir pH 5,0...6,5. Tai nepatīk vējainas vietas, taču labi neaugs arī karstās vietās. Šis ir viens no tiem skuju kokiem, kas labi aug ēnā. Dzimtajā Japānā patūja aug mitros, blīvos mežos 1800...2000 metrus virs jūras līmeņa.

Dolabrata patūja

Sastopama tikai viena patūju suga – T. dolabrata, un no tās atvasinātas un zināmas tikai četras šķirnes. Zona 5 – 7.

‘**Aurea**’ – pilnīgi dzeltena šķirne, tās dzinumumu gali ziemā kļūst oranži.

‘**Aurescens**’ – šķirne ar iedzelteniem jaunajiem dzinumiem.

‘**Nana**’ – brīnišķīgs mazs punduris tumši zaļā krāsā. Skuju krāsa sezonāli mainās no zaļas uz

bronzas krāsu. No Japānas uz Angliju atvedis J. G. Veičs 1861. gadā.

'**Variegata**' – plats krūms koši zaļā krāsā ar gaišiem plankumiem, neregulāra variegācija ar lieliem baltiem plankumiem. Ieviesis Dr. fon Zibolds, kurš 1859. gadā to atvedis no Japānas uz Holandi.

Autors: 'ĀRIS AUDERS.' www.saimnieks.lv